

Preek gehouden op 7 januari 2024
in de Westerkerk Amsterdam
Micha 5: 1-4a en Matteüs 2: 1-12
door dr. Cristina Pumplun

Op de donderdagavond voor kerst was ik hier even verderop in de Rode Hoed naar een dienst, een 'dienst zonder God'. 'De dienst zonder god' is een project van een aantal kunstenaars. Vier keer per jaar organiseren zij met de wisseling van de seizoenen een, zoals ze het noemen, "jonge, eigenzinnige dienst": "In de drukte van de stad sta je anderhalf uur stil bij wat je belangrijk vind", zo omschrijven ze het project. Er klinkt muziek. Er wordt gezongen. Teksten en gedichten worden gelezen. Het is eigenlijk een dienst zoals wij die elke week hebben, alleen wel zonder God. Omdat ik benieuwd was hoe dat zou zijn, wilde ik dat eens meemaken.

Toen ik het Herman vertelde, zei hij: "Hm. Interessant. De vraag is wel, of dat kan? God is tenslotte overal." En daarmee had hij een punt. We zingen hier tenslotte regelmatig dat lied: "Op bergen en in dalen, en overal is God..." Je kunt God inderdaad toch niet zomaar de deur wijzen even verderop op de Keizersgracht. Het bleek in deze dienst wel degelijk om de bronnen en de grond van het bestaan te gaan, om de weerbarstigheid van ons leven en samenleven, om de levensgrote vragen. En, ja, ook om het mysterie. Want de overdenking, het verdiepend moment midden in de dienst, werd gehouden door Govert Schilling, wetenschapsjournalist en -publicist op het gebied van de sterrenkunde. Hij nam ons mee het heelal in met de onvoorstelbare dimensies ervan, de natuurkundige feiten van planetenstelsels, planetoïden enzovoorts. Maar hoe feitelijk zijn relaas ook was, uiteindelijk begon en eindigde zijn verhaal met verwondering over het mysterie, dat het sterrenstelsel uiteindelijk is, Ook – en juist – voor de wetenschapper die zich erin verdiept. Hoe dieper de verdieping, hoe groter het besef van het geheim.

Zo'n verwondering moeten ook de magiërs hebben ervaren, die volgens evangelist Matteüs een ster zagen opgaan. Bij een ster denk je automatisch aan een bijzonder hemellichaam, maar wie zegt dat dát het was? Was het een ster aan het firmament? Of ging het veeleer om iets

van een licht, iets verlichtends dat zich aan hen voordeed? “We hebben een ster zien opgaan,” zo beschrijven ze het, maar kan dat niet ook een beeldende manier zijn om hoop, verwachting, een visioen in woorden te vatten? Als magiërs waren zij het gewend om het bestaan vanuit een andere dimensie te bezien, om ruimte te maken en te ervaren van en voor verwondering, voor het mysterie, het geheim, het niet precies weten, voor intuïtie. En om dat niet ter zijde te schuiven, maar om er juist mee op weg te gaan, om dromen niet als bedrog te beschouwen, maar erop te vertrouwen dat de diepste waarheden juist in een droom tot een mens kunnen komen.

Dat Matteüs zijn geboorteverhaal van Jezus met een stel vage types uit verwegistan laat beginnen die op hun gevoel af gaan, die hun zoektocht erop richten waar het licht vandaan komt, die – wie weet – afgaan op de waarachtigheid van energiestromen, sterrenstanden, ook al zijn die niet meetbaar: het zegt al veel over, waar het in het vervolg van het evangelie over zal gaan, namelijk de overmacht van de ogenschijnlijk zachte krachten – barmhartigheid, medemenselijkheid, liefde... - boven harde feitelijkheden, wettigheid en machtssystemen.

Al blijken dan eerst ook deze vrijdenkers met hun sterke intuïtie zo hun veronderstellingen te hebben. Want zo’n ster, die opkomt, kan niet iets anders betekenen dan opkomst van een nieuwe leider, een nieuwe koning. En waar kun je die anders vinden dan in het centrum van de macht? Voor je het weet, staan ze dan ook oog in oog met de staatkundige leider van Judea, koning Herodes. Een oude man, gevestigde orde: vernieuwing - hier? De ster moet intussen zijn verdwenen van de hemel of ook uit hun hart. We horen er niets meer over.

Vervolgens worden de magiërs geconfronteerd met de harde realiteit van wat macht is en dat wie zijn eigen positie veilig stelt met zelf gecreëerde, maakbare macht daar niet aan laat rommelen. Met de beste bedoelingen zijn de magiërs achter hoopgevend licht aan gereisd maar nu komen ze gaandeweg hun zoektocht terecht in en dreigen ze zelfs speelbal te worden van autoritaire macht, angst voor machtsverlies, narcisme. Zijn de reizigers naïef of is het de tragiek van onze wereld, dat wie op zoek zijn in het bereik van het licht – gerechtigheid, vrede, medemenselijkheid, liefde – zo vaak in harde botsing kunnen komen met mechanismen waarin het vooral gaat om behoud van machtsstructuren en angstig bewaken van het eigen belang.

En daarmee is dit een verhaal dat van alle tijden, en van alle plaatsen. Niet voor niets speelt evangelist Matteüs met historische feiten. Hij vertelt over het kat- en muisspel van deze vreemdelingen en ene koning Herodes die waarschijnlijk ten tijde van Jezus' geboorte al overleden was. Deze historische machthebber moet voor Matteüs dienst doen als model voor de heersers van deze wereld, die wij maar al te goed kennen, of ze nu koning heten, of president, of patriarch, premier of CEO. Die er wel voor zorgen om niet over het hoofd te worden gezien. Ze houden van bouwen: 'mijn kantoor ik hoger dan dat van jou!' Ook Herodes hield van bouwen van paleizen, steden en muren. Hij maakte zichzelf er beroemd en soort van geliefd mee.

De term 'pasgeboren koning' valt en Herodes schrikt er enorm van. Zoals dat gaat als macht bang is te verliezen. En: heel Jeruzalem schrikt met hem mee, zo beschrijft Matteüs het. Ja, dit soort leiders maken het anderen - en vooral ook zichzelf - wijs dat alles en iedereen vóór hen is. Iedereen schrikt dus? Dit is de taal van de nivellering van de verschillen en de nuances. De kritiek en de oppositie zijn tot zwijgen gebracht. De magiërs kijken wat verward om zich heen in een zich dood schrikkende stad. Ze hebben een koning gevonden, maar het is wel duister om hen heen. Er is de duisternis ingevallen van de hopeloosheid, van verwachtingen van ooit, van dromen die in duigen zijn gevallen. Leeft hier überhaupt nog enig geloof in en verwachting van de Messias, door profeten ooit voorgezegd?

Door Micha bijvoorbeeld, die profeteerde van die "iemand, die als een herder zal zijn", die voorzag dat "zij veilig zullen wonen, want hij zal heersen tot aan de einden der aarde. En hij brengt vrede." Is men dat helemaal vergeten? Legio zijn de verslagen over Herodes' legendarische wreedheid. Hij aarzelt niet om zijn vrouw en kinderen te vermoorden uit angst dat ze hem van de troon stoten. Om diezelfde reden zal hij niet aarzelen, vanwege juist die pasgeboren koning waar de magiërs naar zoeken een hele generatie jongetjes te laten vermoorden. Meedogenloosheid, waar we de beelden van kennen...

Met hun vraag naar de pasgeboren koning zetten de magiërs de status quo op z'n kop, het zorgvuldig opgebouwde systeem van economisch-politiek verdeel-en-heers. Dat krijg je als je mensen van buiten binnenlaat en ze achter je zorgvuldig opgebouwde grenzen en muren laat kijken, vreemdelingen met een open blik die het hebben over licht

dat ze in de verte hebben zien gloren. Doodeng, zo'n licht dat zomaar de hele wereld in schijnt. Enge types zijn het, deze dromers uit het verre Oosten. Je kunt ze maar beter snel de stad uit krijgen. Hoe dat te doen?

Op zulke momenten is het handig, om je angst te verhullen in behulpzaam en intelligent meedenken. Herodes raadpleegt de expertise van Schriftgeleerden die alles weten over ooit gekoesterde dromen en uitgroepen profetieën. En de geleerden staan in de rij om de gevraagde informatie te verschaffen. Ze weten Herodes te vertellen dat volgens de profeet Micha "uit het kleine Betlehem iemand zal komen, die in Gods naam over Israël zal heersen. En hij zal vrede brengen." Grote opluchting: niet Jeruzalem, maar een plaatsje van niks, Betlehem. Toch weet Herodes dat je maar beter niet over één nacht ijs kunt gaan. Hij kan die buitenlandse types met hun licht-obsessie beter voor zijn karretje spannen en ze laten kijken, of er wat waar is aan die oude profetie. Indien ja, dan zal hij zelf erheen gaan en het kind eer bewijzen. Alhoewel: eer bewijzen, terwijl hij zich eerder dood is geschrokken van die concurrent op de troon? Wat een vals gedraai.

Wellicht is het dan ook met gemengde gevoelens, dat de magiërs met de nieuwe informatie toegerust op pad gaan. Ze raken wel steeds verder weg van het centrum van de macht. Ze raken over een stoffige weg het hele gewone bestaan in. Maar juist nu gaat dat licht, die ster, wel weer voor hen uit, hun ster van het verlangen, licht dat door duisternis heen straalt, het licht dat je tegemoet kan stralen als antwoord op je zoektocht naar waarheid, naar de bronnen van je bestaan. De ster blijft staan, wijst op de ruimte, waar je herkent wordt. Waar je erkenning vindt van wie je ten diepste bent. Je wordt liefdevol gezien als je binnen stapt in een huis met een gewoon tafereel: een moeder en een kind. In dit verhaal aan het begin van het evangelie is de boodschap van het gehele evangelie al verborgen: dat Gods Koninkrijk niets te maken heeft met vergroten van macht en rijkdom ten koste van mensen. Maar dat liefde, vrede en menselijkheid de ware sterke krachten zijn. En dat je als je dat overkomt, je dat ziet en geroepen kunt worden een andere weg te gaan.

Nu de magiërs hier zijn aangekomen, waar ze de liefde en het leven, de hoop en verwachting in de persoon van een kind hebben ontmoet, verstaan ze hun dromen ook weer waarin hen de waarheid gezegd wordt. Ze verstaan dat ze niet naar het duistere kilte van de macht, naar Herodes, terug moeten keren. Tegen eerdere afspraken in kiezen ze een

andere weg. Op het kapiteel van een zuil in het Franse Autun zijn de drie als koningen afgebeeld. (De legende maakte van magiërs koningen, maar dat is stof genoeg voor een andere preek.) Met hun kronen op liggen ze op één kussen onder één deken. De droom wordt verbeeld als een engel die heel zacht de ene aanstoot bij zijn arm: "Let op! Ga de andere kant op!"

Voor het nieuwe jaar wens ik ons dat we ons durven toe te vertrouwen, aan wat ons te midden van een zo vaak unheimische, meedogenloze wereld overkomt aan goedheid, vriendelijkheid, heilzaamheid en liefde. Dat we de dromen durven volgen die ons een weg wijzen, al kan dat een andere zijn dan we dachten te moeten gaan. En dat we vertrouwen hebben om af te gaan op ons diepste weten: dat we de weg durven gaan die de weg van de liefde en ten Leven is. Een gezegend nieuw jaar voor u, voor jullie, voor jou!

Amen